

Anmeldelser

Tips om medisinsk litteratur, andre bøker, filmer og elektroniske medier som bør anmeldes, sendes tidsskriftet@legeforeningen.no

Norsk biografisk leksikon – storverk med lyter

Jon Gunnar Arntzen, hovedred.

Norsk biografisk leksikon

10 bd., ill. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1999–2005. Pris NOK 11 990 ISBN 82-573-0734-3

Når *Norsk biografisk leksikon* nå foreligger komplett i ti bind, er det intet mindre enn en kulturbegivenhet. Et

biografisk leksikon kan karakteriseres som én av de fire store verkene i vår faglige nasjonallitteratur sammen med et stort allmennleksikon, en ordbok og et topografisk oversiktsverk (1). De store ordene sitter altså løst når *Norsk biografisk leksikon* kommer på tale. Likevel er det en kjerne av sannhet i det.

Men også denne medaljen har to sider. Høsten 2004 pågikk en debatt der dette verket fikk hard medfart. Det var litteraturkritikeren og filosofen Espen Søybe som førte an og kritiserte selve verket og måten det var blitt til på, og at det ene fulgte av det andre. Blant de mange kritikkverdige forhold var Søybe særlig opptatt av den økonomiske støtten fra Institusjonen Fritt Ord, som sammen med Kulturdepartementet hadde bidratt med over 27 millioner kroner til denne satsingen (2). Andre hevder at dette er kjendiseri, en slags borgerskapets Se og Hør på fem hundre sider stivt papir i stort format (3).

Omfang

Den første utgaven av leksikonet kom ut fra 1923 til 1983 i 19 bind. Denne gang har redaksjonen klart det på en tidel av tiden. Sammenlikningen med forrige utgave er viktig. Antall biograferte er om lag det samme, 5 100 i første utgave, omtrent 5 700 denne gang. Bakerst i hvert bind står en liste over dem som er omtalt i første utgave, men som ikke er kommet med nå. På denne listen finner vi blant andre en av de tre første professorene ved Det medisinske fakultet i Christiania, Niels Berner Sørensen (1774–1857) (feilaktig oppført som Niels Berle Sørenssen). Det er en vurdering som få vil være uenige i. Andre valg kan være mer diskutabile.

Den store pennen mangler vel denne gang. I forrige utgave skrev Halvdan Koht

(1873–1965) ikke mindre enn 412 av biografiene (4). Han var en svært dyktig portrettør, og gav livfulle og kontroversielle bidrag. Denne gang har hele 1 400 forfattere bidratt. Verket er rikt illustrert. Mens det i forrige utgave ikke fantes illustrasjoner, er nå omtrent 2 500 av biografiene illustrert.

Uvalg

Det er ingen tvil om at redaksjonen for leksikonet har hatt en krevende oppgave: Hvem skal tas med og hvem skal forbigås i taushet? Her er flere kryssende hensyn. Utgangspunktet var den forrige utgaven av verket, biografiene i tredje utgave av *Store Norske Leksikon* og samtlige utgaver i serien *Hvem er Hvem*. Resultatet var et utvalg på om lag 18 000 personer, som altså skulle reduseres til en tredel.

I seleksjonsprosessen har svært mange personer vært involvert, først et hundretall fagkonsulenter, så har de 1 400 forfatterne fått uttale seg, før forlagsredaksjonen og endelig redaksjonsrådet med historikeren Knut Helle i spissen har tatt den endelige beslutningen. I verkets brukerveiledning står det, naturligvis riktig, at det er vanskelig – for ikke å si umulig – å sette opp objektive, udiskutable kriterier for vurderingen av hvem som skal få plass i et verk som skal dekke alle samfunnsområder til alle tider. Utvalget som er gjort, må nødvendigvis gjenspeile vår egen tids oppfatning av hvem og hva som er «viktig» eller «interessant» i historien.

Noen kriterier må likevel til, og vedkom-

Helsedirektør Karl Evang (1902–81) taler foran Rådhuset i Oslo under en demonstrasjon 26.4.1962. Foto Ivar Aaserud/SCANPIX

mende må oppfylle minst ett av følgende fem: innsatsen skal ha vært av nasjonal betydning, hatt karakter av pionerinnsett, satt varige spor etter seg, favnet over et bredt spekter av emner eller vært spesielt typisk eller representativ for en gruppe eller tidsepoke. Jeg skal her omtale legebiografiene i dette verket. Hvilke medisinerere er det som kan hevde seg mot slike krav?

Medisinere

Over 170 medisinerere er biografert av ca. 60 skribenter. Professor i medisinsk historie

Professor Klaus Hansen (1895–1971) gjør i stand tungtvann som han drakk i sitt laboratorium 27.1.1935. Foto TopFoto/SCANPIX

Johan Torgersen (1906–78) var mangeårig bestyrer av *De schreinerske samlinger ved Anatomisk institutt i Oslo*. Foto Kunnskapsforlaget

Øivind Larsen har skrevet det største antallet, om lag 40 biografier, mens medlem av redaksjonsrådet Lars Walløe og anatom Per Holck har skrevet om ca. 20 medisinerne hver. Medisinerne har en særlig omfattende biografisk litteratur i form av verket *Norges leger*, som første gang ble utgitt i 1873 og i sin siste utgave kom i fem store bind i 1996. Dette verket er imidlertid basert på egenpresentasjoner og at alle er med.

I første utgave av *Norsk biografisk leksikon* var kvinneandelen 4 %, mens den nå, etter angivelig iherdig innsats, er økt til 14 %. Det er verdt å merke seg at kvinneandelen blant medisinerne er lavere, bare omtrent 8 %.

Selvsagt er det en del navn man ikke kommer utenom, som Gro Harlem Brundtland, Asbjørn Følling, Karl Evang eller Trygve Braatøy. Men en viktig oppgave for et slikt verk er også å forhindre at sentrale personer skal forsvinne i glemselen. Det går ikke lang tid før man ikke lenger forbinder noe med navn som Elise Dethloff, Alexandra Ingier, Kristine Munch eller Kirsten Toverud. Eller: Hvem vet noe i dag om Adolf Fonahn, Bendix Ebbell, Laurents Hallager eller Lars Follum? De er med alle sammen.

Tørr og anstendig?

Espen Søybe hevdet i sin kritikk at nekrologene i *Aftenposten* er dristigere i personka-

rakteristikk og generell omtale enn biografene i dette verket (2). Ofte mangler det biografiske portrettet, beskrivelsen av det unike ved denne personen, som kan få oss til å se ham eller henne som en levende person. Denne kritikken er bl.a. besvart med at det ikke er plass til den slags. Argumentet er neppe gyldig. Ofte tror jeg dessverre det skyldes at forfatterne ikke har tilstrekkelig inngående kjennskap til sitt objekt eller også en manglende evne til formidling.

I 1913 skrev professor Kristian Brandt (1859–1932) minneord over sin kollega, den danske gynekologen Frantz Howitz (1828–1912). Han gjorde dette på en måte som sjelden ses i dag, og som kan tjene som eksempel på den pregnante og treffende karakteristikk: «Det skulde synes som om han, der i mange aar stod som gynækologen par excellence og som dertil var utgiver av et fagtidsskrift, skulde ha dannet skole, men saa er ikke tilfældet. Hans evner laa vistnok mindre for det systematiske undervisnings- og undersøkelsesarbeide; han var mere den kauserende kliniker, som med vid og ikke mindst satire – ofte bitter og ondskapsfuld – strødde sine meninger og erfaringer ut, saa det var en fest at følge ham paa stuegangen. Han hadde mere trangen til at gi end at motta og han, som gjennom en ofte haardnakket kamp var kommet til sine meninger, likte ikke at høre indvendinger fra yngre, som derfor, da disse var blitt ældre, trak sig noget tilbake fra ham, saa han i sine ældre aar var en ensom mand, der søkte og fandt glæde i det hjem, han fik, da han oppe i syttiaarene giftet sig» (5).

Nekrologer

Jeg tror at en av forklaringene på at en del av biografene er blitt så tamme, henger sammen med den måten norske nekrologer skrives på i dag. Sjelden sitter floksklene så løst som når minneord over en venn eller kollega skal nedtegnes. Målet må jo være å tegne et bilde som gjør at de av leserne som kjente vedkommende, nikker og sier «akkurat slik var hun», og at de som ikke kjente vedkommende, får et innblikk i et liv som var (6). I stedet henger man fast i en slags hagiografisk ærbødighet og forsiktighet. Brandts eksempel ovenfor tyder på at det ikke alltid har vært slik, og at det er mulig å gjøre noe med det. Derfor er det nedslående at *Norsk biografisk leksikon* ikke går foran, også med tanke på utviklingen av biografisjangeren her til lands de siste årene. Vi har mye å lære av engelske nekrologer, som utgjør en sjanger som er nokså ukjent i Norge, men som britiske aviser med *The Times* og *The Daily Telegraph* i spissen har utviklet til det helt store, artikler av ofte høy litterær kvalitet – små, informative essays med anekdoter og karakterskisser som gjør minneordene til små stilistiske perler (7).

Bildet er imidlertid langt fra helsvart.

Også i *Norsk biografisk leksikon* finnes mange gode tilløp. Et eksempel er Øivind Larsens omtale av anatomiprofessor Johan Torgersen (1906–78): «Enkelte av Torgersens bøker kan være tunge å lese. Sannsynligvis henger dette sammen med hans umåtelige assosiasjonsbredde, som for øvrig også preget hans forelesninger. Å lære anatomi består i mye pussig av detaljer og hvordan strukturene i kroppen er og forholder seg til hverandre. Studentene i studiets begynnelse kunne være på fortvilelsens rand når forelesningene som skulle bringe orden, snarere gjorde det motsatte. Men når studentene kom tilbake i eksamenssemesteret og behersket stoffet ganske bra før de fulgte Torgersens forelesningsserie, ble timene ofte rene festforestillinger. Nå skjønnte de hvorfor strukturene er som de er, gjennom en fremstilling krydret med assosiasjoner fra utviklingslære og dyrenes anatomi.»

Lars Walløe går heller ikke for langt i sin karakteristikk av farmakologen og nazisten Klaus Hansen (1895–1971): «Av sine motstandere under krigen ble Klaus Hansen beskrevet som selvsikker, bombastisk og teatralisk, men deler av denne karakteristikken passer kanskje også på hans viktigste motstandere innenfor det medisinske fakultetet før og under krigen, anatomen Kristian Emil Schreiner og dekanus Georg Monrad-Krohn.»

Konklusjon

Redaksjonsrådets leder Knut Helle har selv skrevet det som kan stå som en konklusjon: Det er i det hele mye man kunne ønske seg bedre i *Norsk biografisk leksikon* (8). Det inntrykket må imidlertid ikke skygge for et annet og like viktig, nemlig at vi her har fått et stort og viktig verk, som vil være et referansepunkt i lang tid.

Erlend Hem
Tidsskriftet

Litteratur

1. Munthe P. Historien skapes av kvinner og menn. *Aftenposten* (morgenutgaven) 1.6. 2003. (www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article555855.ece (2.11.2005).)
2. Søybe E. Poetokratiet rehabilitert, Kunnskapsforlaget refinansiert. *Samtiden* 2004; nr. 3: 130–40. (www.samtiden.no/04_3/art4.html (2.11.2005).)
3. Bø E. Tidens norske kjendiskåring. VG 25.9. 2000.
4. Munthe P. Når døde blir levende. *Aftenposten* (morgenutgaven) 21.4.1998. (<http://tux1.aftenposten.no/bakgr/980421/kronikk.htm> (2.11.2005).)
5. Brandt K. Frantz Johannes August Carl Howitz. *Norsk Mag Lægevidensk* 1913; 74: 276–8.
6. Nylenna M. Heder, honnør og historieskriving. *Tidsskr Nor Lægeforen* 1998; 118: 1345. (www.tidsskriftet.no/tsweb/199809/leder3.html (7.11.2005).)
7. Kokkvoold PE. Dødens potensial. *Dagsavisen* 30.12. 2000.
8. Helle K. *Norsk biografisk leksikon – for vår tid?* *Samtiden* 2004; nr. 4: 151–4. (www.samtiden.no/04_4/art3.html (2.11.2005).)